

Миомир Абовић

ПОРИЈЕКЛО И СМИСАО ТОПОНИМА *КОТОР*

У раду се анализира питање поријекла и смисла топонима *Коѿор*. У језикословној литератури било је неколико покушаја да се нађе одговор на питање од чега у језичној историји води поријекло гласовни лик *Коѿор* и што је смисао тог гласовног лика. У овом раду даје се детаљан приказ хипотеза о поријеклу и смислу топонима *Коѿор*, а затим се – на основу критичког сагледавања тих хипотеза и на основу података из једнојезичних и етимолошких рјечника српског и хрватског језика – износи и наша хипотеза о поријеклу и смислу топонима *Коѿор*.

Кључне ријечи: *Коѿор*, етимологија, семантика, Константин Порфиригенит, суфикс.

This paper analyzes the question of the origin and sense of the toponym *Kotor*. In the linguistic literature there have been several attempts at finding an answer to the question as from what in linguistic history the phonetic shape of *Kotor* is derived, and what is its meaning. In this paper, there is a detailed overview of the hypotheses and meaning of the toponym *Kotor*, and then (on the basis of a critical analysis of those hypotheses and on the basis of data from the monolingual and etymological dictionaries of Serbian and Croatian) our hypothesis on the origin and meaning of the toponym *Kotor* is presented.

Key words: *Kotor*, etymology, semantics, Constantine Porphyrogenitus, suffix.

Мистерија поријекла и смисла топонима *Коѿор* и даље опстајава у језикословној науци. Иако је било неколико озбиљних покушаја да се дâ одговор на питање од чега води поријекло топоним *Коѿор* и што је смисао тог гласовног склопа, не може се рећи да је до данас то питање задовољавајуће и коначно ријешено. Наши претходници у рјешавању тог проблема – као и још неки језикословци који се нису директно бавили етимологијом топонима *Коѿор* – понудили су неколико хипотеза и навели доста употребљивих и корисних језикословних података у правцу објашњења етимологије поменутог топонима, али ипак није им пошло за руком да „ухвате” поријекло и смисао топонима *Котор* у њиховој цјеловитости. Управо то ће бити наш задатак у овом раду.

Кад је у питању релевантна литература о топониму *Коѿор*, почећемо са оним што о поријеклу и смислу овог топонима каже Петар Скок. У свом *Етимолоѿијском рјечнику хрвајскоѿа или срѿскоѿа језика* он о *Котору* пише: „S tal. *Cáttaro* se akcentom ne slaže. Prema tal. akcentu trebalo bi da stoji *Kōtor*, što nije potvrđeno. Znači da su dočetak umiješao sufiks -or. Predslav. je toponim prvobitno proparoksitona, što se vidi i iz Konstantinove grafije Δεκάτερα, gdje je *a* u penultimi oslabljeno u *e*. *Kátera* je zacijelo dalmatsko-romanski oblik na -*a* kao Πίταυρα < *Epidaurus Cavtat*” (Скок 1972: 171). Из Скоковог унеколико збрканог (покушаја) тумачења може се закључити да он сматра како је топоним *Коѿор* примарно далматско-романски, тј. предсловенски облик: *Kátera*. Извести из гласовног лика *Kátera* данашње *Коѿор* није, међутим, могуће: *Kátera* би у

пра(јужно)словенском дало лик **Kotero*. Са друге стране, вриједи нотирати Скоково запажање о суфиксу *-or* у топониму *Коѿор*. Топонимом *Коѿор* бавила се и угледна бокелска романистица Грацијела Чулић: „Име града Kотора је несумњиво у средишту топономастичке констелације Воке Которске. О њему је доста писано, али осим лингвистичких модификација и чињенице да његови топонимски облици представљају неке предроманске или романске супstrate, о његовој семантици остају само хипотезе. Импресионистички принцип у објашњавању етимологија назива уопште у ономastici врло често доводи до кривих закључака и квазинаучних дефиниција. Свака унапријед постављена претпоставка или став не води правом рјешењу ономастичких, а посебно етимолошких енигми. Понекад, као у случају старе Decatere, Decaderona или Catarum-a, можемо одредити убикацију, етимологију, али не и семантику. Археологија, епиграфија, нумизматика и друге топономastici комплементарне дисциплине једноставније рјешавају своју проблематику него етимологија. Оно што се засигурно може рећи за топоним *Kotor*, који морамо споменути као полазну основу за задовољавање топономастичких норми, јесте да је име града античког поријекла и да, у вези с тим, његова семантика упућује на топографски положај терена на коме је поникао, на стрме stijene крашких облика. Могла би се прихватити идеја да је асоцијацијска представа условила и neutralizovala основно лексичко значење” (Ћулић 2009: 51). Ауторица затим наводи цитат из Скока који смо горе поменули и прокоментарисали, те закључује: „Preferirajući dalmato-romanski značaj за објашњење средњовјековних прибалних топонима, Skok nije isključio ни асоцијативну мотивацију изазвану конфигурацијом тла на коме је топоним поникао, као ни фонетско-морфолошке промјене романског говора у вremenским и sociokulturnим токoвима” (стр. 52). Г. Чулић се, дакле, у начелу слаже са Скоком да је *Коѿор* фонолошки посљедак неког предроманског или романског супстрата, тј. да је име града античког поријекла. Међутим – што и видимо из њеног излагања – и поред нагађања да би топоним *Коѿор* могао имати везе са конфигурацијом тла, поменути бокелска романистица није оптимист у погледу рјешења смисла истог.

Ако нам Скок и Чулићка, бавећи се директно поријеклом и смислом топонима *Коѿор* (кажемо директно будући да се Скок у свом *Етимолошјском рјечнику хрватскога или српскога језика* топонимом *Коѿор* бавио и индиректно, у оквиру једне друге лексикографске јединице; о томе детаљније касније у раду) и нису понудили готово никакав поуздани темељ од којег би се могло кренути у даља истраживања, онда је то несумњиво учинио хрватски језикословац, познати индоевропеист Антун Мајер. Слободно можемо рећи да његов рад *Catarensia* (МАЈЕР 1954) – тачније прве три странице тог рада – представља најзначајнији искорак у рјешавању проблема поријекла и смисла топонима *Коѿор*. О поријеклу и смислу топонима *Коѿор* Мајер каже следеће: „Име Kotor није нам предано из Старог вијека, него га први пут susrećemo код т.зв. Ravenata или ravenског географа или kozmogрафа, који је писао око г. 680. н. е. на основу itinerара, изостављајући из њих ознаке удаљености међу појединим мјестима. На обалној цести Далмације (...) између Будве (*Butua*) и мјеста *Buccinium* и *Rucinium*, за којима се крије *Risinium*, данашњи Risan, билежи Ravenat у 16. поглављу IV. Књиге *Decadaron* (...), а у 14. поглављу V. књиге, гдје се понављају ови наводи, пише Decadaron (...). Из ових се наводи даде utvrditi облик *Cadaron* по грчку, а *Cadarum* или *Catarum* по латинску, док је почетни слог *De-* neshvaćeni

latinski prijedlog *de* »od« (t.j. od ovoga mjesta do onoga); i inače su u itinerarima prijedlozi *de* i *a*, *ab* istoga značenja a (*a* i *ad* »do«) više puta srasli s mjesnim imenima, osobito manje poznatima, pa nije čudo, da se to dogodilo i u Ravenatovu djelu (...). U Srednjem se vijeku grad naziva *Catarum*, *Catharum* ili sa vulgarnolatinskim slabljenjem penultime *a* u *e* u proparoksitonima *Catera*, *-um*. Oblik *Kotor* susrećemo u pismu prvi put u Životu Stefana Nemanje (...) Ali su Slaveni mnogo prije preuzeli ime *Catarum*, naime najkasnije u 8. vijeku, kad je svako *a*, pa i u tuđim riječima prešlo u *o* (...) Glasovno se dakle oblik *Kotor* može izvesti iz *Catarum*, ali nikako obratno” (стр. 95–96). Мајер уструјава на предсловенском поријеклу топонима *Коѿор* и каже да „(...) име *Kotor* нема ни slavenske етимологије, т.ј. не може се protumačiti из slavenskih jezika. Zato moramo zaključiti, da је predslavensko” (стр. 96). Да би се могло помишљати на словенску етимологију Котора говори чињеница да у Босни постоје три Котора, и то између Врбање и доњег тока Босне. Али ово понављање истог имена на истој, не само данашњој него и илирској језичној територији, тврди Мајер, може нас упутити и на то да је та ријеч била уобичајена у илирском језику. Тако „један bosanski *Kotor* navodi Konstantin Porfirogenit, adm. imp. 32, εἰς τὸ χωρίον Βόσωνα τὸ (sc. κάστρον) Κάτερα” (стр. 96). Мајер даље наводи да се име *Коѿор* среће и другдје на територији која је некада била илирска, па тако постоји један *Коѿор* у Хрватској у Модрушкој жупанији, који се помиње већ год. 1323. По њему, међутим, много је битније што се ово име понавља у илирској Дарданији, која се својевремено простирала између горњег Вардара, Бијелог Дрима и Мораве до Ниша. Прокопије, саопштава нам Мајер, биљежи два или три каштела номинованих као *Коѿор*: Κάτταρος aed. IV 4 (120,7), Κατταφέτερος 120,10 (што је издавач Наугу, домаће Мајер, с правом поправио у Κάτταρος ἔτερος, т.ј. „други Котор”) и Κατταρκός 120,8. Из околности да су ти Прокопијеви каштели – које је цар Јустинијан наредио да се саграде и/или поправе на сјеверној граници Царства како би се зауставиле најезде страних народа – били на брдима, можемо, сматра Мајер, докучити значење тог илирског имена, односно ријечи (стр. 96–97). „Ја сам зато име *Catarum*”, наводи Мајер, „обзиром на то да је Котор у Boki, особито врх брда над самим градом, sv. Ivan, у старим временима био naravna utvrda, uporedio sa staroirskom riječi *cathir* »град« i kimrijskom *cader* »kula« od indoevropskog korijena *kat-* »plesti, pleter«, jer su primitivni narodi utvrde pravili od pletera. U irskome se iz *t* pravilno razvio spirant *th* (izgovoren kao engleski *th*), a kolebanje između *t* i *d* u našim potvrdama *Catarum* i *Cadarum*, koje je i inače zapaženo, ima se pripisati posebnom izgovoru predindoevropskog, odnosno predilirskog sloja stanovništva u našim krajevima. S ovog gledišta, т.ј. ако *Kotor* < *Catarum* значи кulu, utvrdu на брду, можемо разумјети, зашто Konstantin Porfirogenet више пута спомиње τὰ κάτω Δεκάτερα »donji Котор«, т.ј. nastanjeni grad, dok nigdje не govori о τὰ ἄνω Δεκάτερα »gornji Котор«. Оčито је ријечју (Δε)κάτερα већ označen i visinski položaj (...) Zaključak, da име *Kotor* pripada predslavenskom sloju имена, potvrđen je okolnošću, da kod Ravenata nema slavenskih имена, pogotovu не на teritoriju današnje Jugoslavije. Njegovo djelo prikazuje stanje prije razorenja raznih dalmatinskih gradova, jer bilježi još Salonu i Naronu” (стр. 97).

На уводни дио Мајеровог рада *Catarensia* готово пола вијека касније надовезао се други један хрватски језикословац: Слободан Чаче (ЏАСЕ 1998).

Чаче најприје приказује све називе за *Koï̃or* и наводи старије потврде у изворима: „*Decadaron* Rav.VI 16 (208,7); Guido 114 (541,24), *Decadaron* V, 14 (379,15). *Ἰοάννου ἐπισκόπου Δεκατέρων* (Anastazije Bibliotekar prevodi: *Ioanne episcopo Decateron*) god. 787.; τὰ Δεκάτερα: Konst. Porph. them, II 61, 15, adm. imp. 29, 30 (sredina 10. st.); Δεκάτερα: Theophan contin. V 53, p. 289, Bonn.; Niketas Akominatos 5,4, p. 206, Bonn.; (46.) *Et dedimus Petrum Dracculum quem compa(ra)ui a Catarinis pro III. Solidis*. Sumpetarski kartular; *in culfo de Cattaro, Decaterum* Dukljanin, pogl. 31 i 36 (ed. Šišić, 329, 333)” (стр. 26). И наставља: „Slavenski lik *Kotorь* (od 13. stoljeća); današnji standardni lik *Kōtor*; na srednjodalmatinskim otocima (čakavski): *Kot̃or*, gen. *Kot̃ora*. Talijanski *Cáttaro*. Grad *Kotor* je prvi put potvrđen u Anonima Ravenjanina. Po svemu je podatak preuzet iz nekog kasnog vrela, odnosno kasnije revizije cestovne karte ili itinerarija” (стр. 26). Чаче каже да је занимљиво како исти извор не спомиње град *Акрувиј*, старо илирско средиште и општину, потврђену још у 2. вијеку у оквиру илирског краљевства, град који је постао сједиште заједнице римских грађана, вјероватно већ у 1. вијеку прије нове ере (Плиније), а име се јавља и у натпису. *Акрувиј* је, наводи Чаче, по свему судећи замро, а замијенио га је нови град *Koï̃or*, који ће надживјети слом провинције Далмације и одиграти важну улогу у средњем вијеку (стр. 26). Затим Чаче набраја топониме у гласовном смислу блиске топониму *Koï̃or*: *Koï̃орац* код Сарајева; *Koï̃ор-Варош* у Врбањи (град за који каже да се први пут помиње у исправи Стјепана Котроманића издатог око 1326. године, а затим 1412. године у Хрвојевој исправи. Слиједе топоними *Koï̃орача* (село у Србији, Подрињски округ (19. вијек), *K̃oï̃ора* „село на Козари”, *Koï̃ор* „село код Мркоњића”, *Koï̃орух* „село у жупанији пожешкој”, *Koï̃оруба* „мјесто на ушћу Муре у Драву (помиње се тек од XVII вијека” (29). У овој тачки свог разматрања Чаче долази до суштине експликације поријекла и смисла топонима *Koï̃or*: „Polazeći od toga da se najstariji potvrđeni lik imena Kotorа može analizirati kao **De-catarum*, Mayer je predložio indoeuropsku etimologiju polazeći od korijena **qat-*, preko proširenog oblika **got-or-*. Povezao je naš toponim sa staroirskim *cathir*, odnosno velškim *cader* ‘Burg’, ističući da je tvrđava Kotorа prirodno branjen položaj. Smatra se inače da je do značenjskog pomicanja od izvornog ‘plesti, oplitati’ prema pojmu ‘utvrđeno mjesto’ došlo preko značenja ‘pletена ограда, plot’ odnosno ‘ограђено мјесто’ (...) Prema poredbenoj грађи коју donosi Pokorny, može se međutim doći do nešto potpunijeg uvida u probleme povezane s našim toponimima. Vidljivo je naime da je od istog IE. **kat-* (a ne **qat-* = **k’at-*) izveden niz slavenskih leksema, (...) a naći ćemo za njih potvrde i u Akademijinu rječniku. Pored ostalog, potvrđen je izraz *kotorа* u značenju ‘ограђено мјесто за сток’, што може објаснити učestalost dijela ojkonima. Posebnu pak važnost je imao izraz *kotar* (...), koji je u hrvatskoj srednjovjekovnoj pravnoj terminologiji bio ekvivalent latinskom *districtus*. Postojanje glasovno bliskih riječi moglo je dovesti do osobitih vidova prihvaćanja mjesnih imena aloglotskog podrijetla, pa i do različitih pojava njihove “re-etimologizacije” prilikom uključivanja u korpus jezika” (стр. 29–30). У наставку свог излагања о поријеклу и смислу топонима *Koï̃or* Чаче устврђује како би „(...) и 6. stoljeću (...) bio u porabi leksem s osnovom која bi mogla zvučati као **kattaro-* (стр. 31). „Takav leksem međutim”, продужава Чаче, „ne pripada ni latinskom jeziku koji je tada prevladavao u provinciji Dardaniji, kao ni grčkom, čiji se utjecaj osjećao

i ranije, a u ranobizantsko doba stalno jačao. Opravdano je dakle pomišljati na neki od jezika koji su se tada govorili u ovim krajevima (стр. 31). Чаче сматра да је та ријеч „(...) podrijetlom iz leksika domorodačkog jezika na jugoistoku Ilirika, onoga za kojeg se pretpostavlja da bi se jedini mogao zvati ilirskim” (стр. 32). Али он сам – чак и начином на који организује исказ и у неким лексичким терминима – изражава сумњу у своју претпоставку. „*Jezične prilike*”, каже у том правцу Чаче, „*u odmaklim godinama kasne antike slabo poznajemo* (наглашавање М.А.). Kolikogod bila izrazita dominacija latinskog, odnosno grčkoga, nedvojbeno je da valja računati s otocima koji su obilježeni porabom govora nastalih od predrimskih jezika. Vitalnost tračkog u istočnijim područjima, kao i održanje jezgre iz koje se razvio albanski jezik pokazuju da je mjestimično očuvanje domaćih govora – načelno govoreći – povijesna činjenica. *Drugo je pitanje koliko je realno očekivati da će se neki takav govor održati u Boki. Čini mi se, također, da s tim ne bi trebalo računati niti u sarajevskoj kotlini koja je bila urbanizirana i, dakako, romanizirana* (наглашавање М.А.). *Igrajući se s vjerojatnostima* (наглашавање М.А.) čini mi se izvjesnijim pretpostaviti da su jadranski Kotor i Kotorac-Katera u Bosni osobiti toponimijski prežici. Radilo bi se o starim gradinskim položajima za koje se u mjesnoj uporabi utvrdilo ime koje je zapravo apelativ posuđen iz domorodačkog jezika. Tako bi **Cattaro*- imalo, po prilici, funkciju brojnih naših oronima niza *Gradina*” (стр. 31).

Наглашени сегменти из задњег цитата рјечито говоре о Чачевој скепси према властитој хипотези да је лексем са основом **kattaro*- илирског поријекла, и, све и да јесте, о малом степену вјероватноће да би се неки такав говор могао одржати у Боки. У овом контексту ваља подсјетити и на знаковите ријечи проф. Радослава Катичића о илирском језику: „Whatever the value of these glosses and of the etymological equations they invite (илирских глоса раније наведених у Катичићевом тексту; додаток је мој, М.А.), it is clear that on their basis no comprehensive study of Illyrian historical phonology is possible. The only possibility, if any, to arrive at such a goal is to include into etymological research the names that are directly or indirectly attested in the ancient Illyricum. This material is comparatively rich but the meanings of the forms even in the most favorable cases remain conjectural and normally one has to resort to more or less arbitrary guesses. The probabilistic foundations of any etymological combination are under such circumstances much weaker, the probability of chance similarities much higher” (КАТИЋИЋ 1976: 171—172). Стога, када је у питању везивање неког лексичког коријена за илирски језик, треба, у методолошком смислу, бити веома опрезан. Са друге стране, у Мајер-Чачевој хипотези, да је тако назовемо, несумњиво има много тога плаузибилног и прихватљивог. Најприје, када је у питању формални аспект: гласовни лик *Catarum* апсолутно је могао, након постпрасловенске промјене *a > o* током раног 9. вијека (HOLZER 2011: 58), и након такође постпрасловенске промјене *u > њ* (HOLZER 2011: 59), дати гласовни лик *Kotorъ*. А онда и када је у питању садржајни аспект: наиме, сасвим је вјероватно да је до „značenjskog pomicanja od izvornog ‘plesti, oplitati’ prema pojmu ‘utvrđeno mjesto’ došlo preko značenja ‘pletена ограда, plot’ odnosno ‘ограђено мјесто’“ (ЋАЋЕ 1998: 29). Начелно, међутим – како смо већ и нагласили – треба бити суздржан кад је ријеч о приписивању основе **kattaro*- илирском или неком другом палеобалканском језику, будући да о тим језицима, стицајем околности, знамо

премало да бисмо могли изводити неке далекосежније и прецизније закључке. Веома је занимљива Чачеова констатација, малоприје цитирана, да би „(...) постојање *glasovno bliskih riječi* moglo (...) dovesti do osobitih vidova prihvatanja mjesnih imena aloglotskog podrijetla, pa i do različitih pojava njihove “re-etimologizacije” prilikom uključivanja u korpus jezika”. Управо наведена тврдња – на што год тачно да је аутор исте мислио – дискретно сугерише могућност да процес рјешавања поријекла и смисла топонима *Koï̯or* усмјеримо и у једном другом (сасвим новом) правцу: у правцу постављања и пропитивања хипотезе да је лексем *koï̯or*(ъ), са денотацијом блиској денотацији лексема *Catarum*/**kattaro*-, могао настати (и) у резултату комбиновања морфолошких јединица словенске провенијенције.

О топониму са основом *Koï̯or*- у Босни и Херцеговини својевремено је писао и српски историчар старије генерације Владислав Скарић (1926). Он о томе каже слједеће: „За имена *Koï̯or*, *Koï̯орац*, *Koï̯оришије* и *Koï̯орско*, од којих су прва два неколико пута везана за тврђаве, постоји сумња да нијесу словенска, него туђинска. Иако ово важи готово као утврђен факат, ипак насупрот томе морам нешто рећи. Горе наведених имена се налази толико много на нашој територији, да настаје сумња, јесу ли се ова, евентуално туђа, имена могла сачувати у толиком броју, док су иначе друга туђа имена остала у врло малом броју. Зашто баш да се одрже ова имена, када су стотине хиљада других потпуно ишчезла?” (стр. 38). Скарић даље наводи да је име *Koï̯or*, ако би баш и било туђе, примљено од наших предака заједно са потпуним његовим значењем. Иначе би било тешко разумјети, наставаља он ток свог размишљања, како су постали његови деривати. И у случају да је име туђе, наши су стари са ријечју, устврђује Скарић, примили и њено потпуно значење, те се њиме служили као апелативом. Овакав је случај могао бити и када је ријеч о бокелском Котору. Он се, наводи Скарић, раније, прије доласка наших предака на Балканско полуострво, звао *Acruvium*, па се тек доцније јавља под новим именом *Decadaron* i *Decatera* (стр. 39). *Koï̯or*, *Koï̯орац* и сличне називе он сматра врло старим нашим, изворним или позајмљеним, именима. Затим набраја називе насеља у Босни и Херцеговини са основом *Koï̯or*-: „Два су села у Босни, која се зову именом *Koï̯or*. Једно је дио средње варошице Котор-Вароши. Овако састављено, име је скорашњег датума. Од два засебна села, Котора и Вароши, постала је наређењем аустријске управе јединствена варошица. Изнад Котора су рушевине старога града. Један дио села зове се *Koï̯оришије*. Други *Koï̯or* је у границама среза Мркоњић-Града (Варцар-Вакуфа) у општини Билајцу (...) Има један Котор и на херцеговачкој територији, но није село, него је вис (1028) изнад десне обале Неретве у срезу коњичком, доста близу границе среза фочанског. Именом *Koï̯арац* названа су такођер два насеља. Једно је (Горњи и Доњи Котарац) у Сарајевском Пољу. На брду Грацу (655.) изнад Горњег Которца налазе се бедеми једне прехисторијске тврђаве и остаци једног римског утврђења знатне величине. Мисли се – да ли оправдано? – да је ово Порфирогенитова *Catera*. Други је *Koï̯орац* (гамошњи га свијет зове *Koï̯арац*) у фојничком срезу у општини Муслемину. Знатно сјеверније одавде, у брдима између Жепча и Зенице, зове се један вис *Koï̯орац* (1155.) (...) У границама Старе Херцеговине, а данас изван ње, има једно насеље *Koï̯орац* близу села Бољанића. (...) Једно насеље у општини

Снагову (зворнички срез) зове се *Коѿорић* (...) Именом *Коѿорско* зове се једно село крај ријеке Босне испод варошице Добоја. Један поток у сливу ријеке Спрече, односно у сливу Оскове-Таревчице, зове се *Коѿорница*. Налази се јужно од села Невренче (тузлански срез)” (стр. 39).

О поријеклу и смислу топонима *Коѿор* у два своја рада пише и знаменити српски етимолог, класични филолог и индоевропеист Александар Лома. Он о топониму *Кáτєρα* каже сљедеће: „Wohl zur südsl. Bezeichnung für „Flechtzaun, Hürde“ (auch für eine Art primitiver Festung?), die in den Formen **koterъ* (nur in einer westbulg. Mundart bezeugt. BER 2, 674), **kotarъ*/**kotara* (weiterverbreitet, vgl. ESSJa 11, 198 f.), **kotorъ*/**kotora* vorkommt; die letztere ist als toponomastischer Stamm in Bosnien vielerorts zu finden, was den Historikern Schwierigkeit bei der Identifizierung der bei Porphyrogenetos erwähnten Burg bereitet, vgl. zuletzt Ćirković 1998, 28, der jedoch das von Skarić 1927, 39 angeführte Material nicht berücksichtigt, das nicht nur das Bestehen eines *Kotarac* im Feld von Sarajevo bestätigt, sondern auch einen Bergnamen *Kotorac* bei Zenica ans Licht bringt, im Gebiet, wo nach Ćirković *Кáτєρα* aus historischgeographischen Gründen zu suchen sei. Am ehesten ist *Kotor* zu lesen und die abweichende Wiedergabe durch eine Anlehnung an (τὰ) *Δεκάτєρα* = it. *Cattaro*, slav. *Kotor* zu erklären. Das Grundwort leitet man aus ursl. **koť* her, das iranischen Ursprungs, aus altiran. *kata-* (so im Avesta; idg. *knto-*) sein wird; ob das *r-* Suffixs auf Kosten einer slav. Weiterbildung geht, oder eine- unbelegte!- voroslavische Vermittlungsform widerspiegelt, bleibt offen; das letztere erscheint wahrscheinlicher, angesichts der Schwankungen des vorangehenden Vokals” (ЛОМА 1999/2000: 111). У свом, пак, раду ЛОМА 2013 наводи да Франц Миклошич, под одредницом *kotorъ* IV 45, која је за Миклошича „етимолошки проблематична”, укључује у свој нацрт старосрпске топономастичке грађе и старосрпско *kotorъ* из Даничићевог *Рјечника из књижевних сѿарина срѿских*, гдје се 1: 482 s.v. *коѿоръ* све потврде осим једне (Пуцић 1: 176) односе на приморски град у заливу који се по њему зове Бока Которска, ит. *Bocche di Cattaro*, али уз ограду: „Catharus, Fremd”. Проф. Лома у наведеном раду даље сматра да је „индикативно то што Миклошич не помиње раније несловенске записе овог имена са почетним *De-*: *Decadaron* (гласовни лик поменут раније у раду; додаток је мој, М.А.) код анонимног Равенског географа, τὰ *Δεκάτєρα* код Порфириногенига, већ као да претпоставља грчки предлог *каѿарός* ‘чист’. Како су у Бококоторски залив стари Грци дошли пре Римљана, таква интерпретација са историјске тачке гледишта није невероватна, тим пре што наведени придев у грчком може означавати изворе са чистом, слатком водом, каквима се управо одликује оно што карактерише место на којем је настао Котор. У том случају би у слогу *De-* најранијих записа топонима требало видети прирастао романски предлог” (стр. 219).

Да укратко резимирамо до сада речено: Слободан Чаче је, позивајући се на Антуна Мајера, указао, када је у питању поријекло и смисао топонима *Коѿор*, на коријен **kat-* ‘flechten, Flechtwerk’ и на хипотезу да је – преко значења ‘плетена ограда, плот’, односно ‘ограђено мјесто’ – могло доћи до семантичког помака од изворног ‘плести, оплитати’ према појму ‘утврђено мјесто’, а онда, „slijedeći uvjerljivu Mayerovu etimologiju”, да би се могло помишљати и на темељно значење ‘ограђено/обзидано мјесто’ > ‘утврда’. Премда сматра да је коријен **kat-* поријеклом из илирског језика, и Чаче тврди да је од тог

коријена „izveden niz slavenskih leksema, od kojih su neke potvrđene još u staro-crkvenoslavenskim tekstovima” (помиње и лексеме *коѿора*, *коѿар*). Чињеница да су те словенске лексеме потврђене већ у староцрквенословенским текстовима указује на могућност да је коријен **kat-/*kot-* у том синхронијском пресеку већ био аперципиран као (пра)словенски коријен. Веома је интересно – и за нас у овом раду прихватљиво – запажање Владислава Скарића да се „може (...) мислити, да је име *Коѿор*, ако би баш и било туђе, примљено од наших предака заједно са потпуним његовим значењем. Иначе би се тешко могло разумјети, како су постали његови деривати. Дакле, и у случају да је име туђе, наши су стари са ријечи примили и њено потпуно значење, и њиме се служили као апелативом. Овакав је случај н. пр. могао бити код бокешког Котора” (1926: 39). Скарић, дакле, претпоставља (и/или наслуђује) нешто слично као и Чаче: да су наши словенски преци у свом лексичком арсеналу имали лексем(е) изведен(е) од коријена **kat-* које су, могуће, семантички биле блиске предјужнословенским топонимима деривираним од коријена **kat-*, што су их затекли у својој новој домовини. Са друге стране, не можемо се сложити са хипотезом Франца Миклошича (коју у свом раду наводи проф. Лома и који је дискретно подржава) да је *Коѿор* настало од грчког *καθαρός* ‘чист’, на темељу тога што би *καθαρός* денотирало изворе чисте воде који постоје на подручју Котора. Премда је та хипотеза као мисаони конструкт сасвим легитимна, сматрамо да се не може прихватити макар из разлога што би у случају настанка топонима на овај начин уз атрибут *καθαρός* морала доћи и именица *вода*.

Скок 1972, ERNJ 2016, ЭССЯ 1984 и EDSIL 2008 доносе додатне податке који сугеришу да коријен **kot-* и његово основно значење можемо везати за прасловенски језик или за неке његове дијалекте. Скок наговјештава да је коријен **kot-* (и) словенски коријен, и да би његова семантичка еволуција могла ићи у правцу ‘плетена ограда, плот’ > ‘ограђено мјесто, заграђен простор’. Раније у раду видјели смо да у тумачењу поријекла и смисла топонима *Коѿор* Скок није дао никакво јасно рјешење. У експликацији етимологије неких других лексема он нам је, међутим, пружио веома корисне податке за рјешавање поријекла и смисла топонима *Коѿор*, те указао на путеве којима у том правцу треба ићи. Тако нпр. у тумачењу етимологије лексема *кѿи* Скок каже слjedeће: „sinonim *kotac*. Odatle sa deminutivnim sufiksom -ѿс (...) 1. ‘staja za svinje’, (...) 2. ‘drvena pregrada za ovce ili koze’. Ne osjeća se više kao deminutiv od *kot*, jer je primitivum teritorijalno ograničen. *Imenica kotac balkanska je riječ slavenskog podrijetla* (наглашавање М.А.): rum. *coteț*, alb. *kotéc* = *kutéc*, ngr. *κοτέτσι*. Рiječ *kotac* има још специјалних значења. У Сријему као у рус. ‘у барана мјесто гдје се риба хвата’, у Посавини као млинарски термин ‘мјесто у ванјском млинском kotaчу гдје се крижи састају’, у јужној Далмацији (?) ‘мјесто у нјиви између двије греде’, док је у stcslav. *коѿьсь* значао ‘cella’. Са pejorativnim složenim sufiksom -banja (upor. мушкoбанја) < -oba + -ња: *kotobanja* f (Србија, Сријем) pored *kotoban* ‘кош за kokoši, да прonesу јаја’. Sličan slavizam pojavljuje se u rumunskom *coțofană* од *коѿьсь*. Са sufiksima -ora/-ara налази се у свим јужнославенским, од sjevernih slavina само у slovačkom: bug. *kótora* pored *kótara* ‘staja’, *kòtar* m (Vuk): 1. ‘plot oko stoga sijena za obranu od stada’, 2. ‘(hrv.-kajk.) mjesto ograđeno pod zemljom’; (...) 3. ‘mjera za ukljeve (...)’ s izvedenicama на -ica *kòtarica* ‘nešto

opleteno od pruća', na -ina *kotàrina* (Lika) 'ograđeno mjesto u kojem je zdjeveno sijeno' (...), na -ka *kòtārka* f 'ambar', na -nica *kòtārnica* 'porez spahijama od sijena'. Ovamo idu toponimi *Kotor-Varoš*, pomenut već kod Porfirogeneta Κάτερρα. Žatim *kòtār* m (1423) u vrlo starom značenju 'territorium, međa, kraj, srez' kao administrativni termin. Upor. lat. *finēs*. To posljednje značenje nastalo je možda unakrštaivanjem praslav. izvedenice sa *hatar* (...) Osnovno je *kot* od ie. korijena **get-*, prijetoj **got-/*qat-*, koji znači 'pletetni rad, za stanovanje'. Paralele su u Avesti *kata-* 'komora, klijet', nperz. *kad* 'kuća', got. *hePjō* 'komora', njem. *Hütte*, stengl. *cote*, sanskrt. particip *cātant* 'sakrivajući'" (1972: 168). ЭССЯ наводи четири одреднице коријена-лексема **kot-*. За нас је занимљива одредница *kotъ III* у оквиру које се наводе следећи лексикографски подаци: „(...) сербохрв. диал. *коѿ* м. Р. 'закут для домашних животних, для молодняка', ст. чеш. *kot, kót* м.р. 'будка, лавка (рыночная)'" (ЭССЯ: 211). Затим, када је етимологија овог лексема у питању, читамо следеће: „(...) Родство с ир., авест. *kata-* 'помещение, кладовая', констатацией которого довольствовались другие авторы (...) отпадает, поскольку для ир. формы средствами внутренней реконструкции – производность от глагола *kan-* 'копать' – восстанавливается праформа **kṇ-ta*. В то же время трудно отрицать близость слов и значений ир. *kata* 'подземное помещение' – слав. **kotъ, *kotъсь* 'закут, хлев': древним хлевом для мелких животных у славян был, видимо, тоже род землянки, подобно тому, как преимущественно земляночным было и древнее жилище самих славян. Здесь уже содержится суть диахронического тождества двух слав. слов – более древнего **kotъ, *kotъсь* и более позднего **hata*. Наиболее вероятно, что **kotъ III* было ир. заимствованием древней поры" (стр. 212). Пажње је вриједно и следеће запажање из ЭССЯ везано за одредницу **kotar/*kotara*, изведеницу из **kot*: „(...) Производное с суф. *-arъ/-ara* от **kotъ* (...) Следует обратить внимание на преимущественно ю.- слав. распространение, а также на характерную суффиксальную модель. В семантическом отношении почти исключительно скотоводческое слово, поэтому словц. диал. примеры можно отнести за счет проникновения балканской пастушеской лексики на Карпаты. Любопытно, что топоним *Kotor* упомянут уже Константином Багрянородным (X в.): *кἀτερρα*" (стр. 199). У ЭССЯ, дакле, износи се претпоставка да је *коѿ*, *коѿѿць* у значењу 'преграда, стаја' позајмљеница најстаријег доба из иранског: '(подземна) просторија' (на темелу чињенице да је стаја за ситне домаће животиње код Словена такође била и нека врста земунице). Ако ту претпоставку прихватимо као плаузибилну, можемо закључити да се у периоду досељавања Словена на Балканско полуострво тај лексем већ може сматрати чисто словенским лексемом. Од значаја је у том правцу и констатација да је **kotar/*kotara* „преимущественно ю.- слав. распространение”, те да је у питању специфични творбени модел. У ERHJ под одредницом *kòtac*, налазимо следеће објашњење: „Postalo od psl. **kotъсь* (csl. *koťъсь* 'kavez', sln. *kòtec* 'ograđen prostor u kutu svinjca', rus. dij. *коѿѿць* 'pregrada za lov ribe', stpolj. *kocięc* 'ograđeni prostor za domaće životinje'), što je izvedeno od **kotъ* 'svinjac, staja' (hrv. star. *kòt* (19. st. Karadžić, Osijek), stčes. *kot* 'tezga, pregrada (tržnica)'). Могуће је да је првотно значење било 'opletena ograda ili pregrada', na što upućuje i poslovice „Pleti kotac ka(k)o ti i otac” (19. st.)” (ERHJ 2016: 488). Коначно, у EDSIL се за **kotъ II* и **kotъсь* наводи следеће: „*kotъ II* м. о 'booth, sty' W OCz. *kot* 'booth, stall (market)';

kót ‘booth, stall (market)’; S SCr. *kôt* (dial.) ‘sty for domestic animals, young animals’ Cogn. OE *heador* n. ‘incarceration, jail’. Furthermore, the etymon has been connected with LAV. *kata*- m. ‘storage room, cellar’. The ESSJa points out that in the culture of the early Slavs sties for domestic animals may have been dug out; **kotъсь* ‘cage’ E Ry. *kotéc* (dial.) ‘(fish-)trap made from brushwood’ W Cz. *kotec* ‘sty’; OCz. *kotec* ‘booth, stall (market)’; OPl. *kocięc* ‘enclosure for domestic animals’ S SCr. *kôtac* ‘cattle-shed, weir’; Sln. *kótac* ‘compartment of a stable, pig-sty, bird-cage’” (EDSIL 2008: 241).

Даље значајне доказе да је **kot-* (и) словенски коријен налазимо у раду Јасне Влајић-Поповић (2007). Она наводи следеће чињенице: „(...) Изгледа да ипак постоји једно значење (коријена **kot-*; додатак је мој, М.А.) (...) које се (фактички индиректно) може идентификовати у свим словенским језицима- свакако са -о- вокализмом, а код неких и са -а- вокализмом; то је значење ‘мотка, колац, брвно’. За ову прилику можемо га нумерисати као **kotъ V*, мада оно заправо лежи у основи семантике псл. **kotъ III* (које је пак специфично по томе што му се значења идентификују преко семантичког дијапазона псл. **kotъсь*) (...) Намеће (се) питање зашто би се термин тако разнородних значења као што је **kotъ III* (тј. **kotъсь*), који и формално и семантички *може* наћи своје место у идиоглотском систему (прасловенском, односно свих словенских језика данас) (...) зашто би се, дакле, такав термин тумачио као позајмљеница? Овакав поступак представља пример излишног тражења решења на страни иако оно постоји у домаћем систему” (стр. 73). Влајић-Поповић пита се који би били разлози да се псл. **kotъ III* односно **kotъ V* третирају као поствербал од **kotiti* ‘бацати, ваљати и сл.’ и одговара: „Пошто формалних препрека нема – јер тај маскулиnum има одговарајући облик типичан за поствербале (...) а осим тога и женски парњаk **kota* као и пандан са -а- вокализмом – тежиште аргументације налази се у домену семантике. Ту постоје два момента: законитост прелаза ‘мотка’ → ‘ограда’ и, као његов предуслов, постојање паралела за развој ‘бацати, ваљати’ → ‘мотка’ (стр. 73). Ауторица затим детаљније образлаже своју хипотезу: „Предуслов оваквом извођењу пружа пракса да се репертоар значења реликтне именице **kotъ III* реконструирате и инвентарирате на основу богате семантике њене деминутивне именице **kotъсь* ‘стаја; преграда у штали (за младунце); заграда у реци за лов рибе; кућица за птице (...) плот око сена; корпа, кошара; врша итд.’, која је за то погодна пошто има практично свесловенски ареал (...) У слику о поствербалу уклапа се чињеница да псл. **kotъ III* заправо има моциони парњаk ***kota* f (...), који се да реконструирате према срп. дијал. *коџа* ‘котарица’ Шумадија (РСА) и рус. дијал. *коџа* ‘врша’ (СРНГ 15: 101). Ова последња значења вероватно су примарна за још један фемининум, псл. *koty*, -ъve (стр. 74). Јасна Влајић-Поповић додаје да је, као највреднији наше пажње, ту још један пандан поствербалном облику **kotъ V* – прост поствербал са коренским вокализмом -а- који се супонира на основу срп. дијал. *каџ* ‘мотка, грана у огради, врљика’ (Млава, Поцерина), ‘клин’ (Левач), а од кога су настали и неки деривати, нпр. с.-х. *каџар*, *каџарка*, *каџарина* итд. „Полазећи од тога да је помак значења ‘мотка’ → ‘грађевина од мотки (ограда, заграда у реци, стреха, стаја итд.)’ регуларан, као пандан овде предложеном низу који чине срп. *каџ* ‘врљика’, рус. *коџ* ‘справа за извлачење предмета са дна реке’: рус. *коџ*

‘заграда у реци’/койы пл. (или чак у једном истом говору срп. дијал. *койац* ‘велики колац’: *койац* ‘тор; плот’) може се узети нпр. рус. *жерд* ‘мотка, прут’/с.-х. дијал. *ірад* ‘део жрвња на ветрењачи’: *ірад* ‘ограда’/срп. дијал. *ірадина* ‘плот’, ‘заграда у реци за лов рибе’ (стр. 75). Поменућа ауторица затим пропитује могућност извођења номиналног значења ‘мотка, облица, врљика’ из вербалног значења ‘ваљати, бацати и сл.’. За тај семантички аспект паралеле пружају нпр. срп. *месити*, *меїем* ‘бацати, вејати итд.’ (< **mesti*, **meto* ‘iacere’): срп. *мдїйка* ‘палица’, ‘прут’ (< јсл. *motьka* < *јсл. **motь* ‘id.’) или рус. *валити* ‘рушити, бацати’/вазятъ ‘ваљати, котрљати’: рус. *вал* ‘полуга, вретено; вратило’, такође рус. *завал* ‘мотка за затварање врата’, вероватно и срп. *врљати*/врљити ‘бацати, бацити’, *врљика* ‘облица’, *їаврљ* ‘окресак, комад штапа’. Тако се намеће закључак да је псл. **kotь* тј. срп. *кой* као данас практично реликтна именица могло бити поствербал глагола **kotiti*, првобитно као *nomen acti* у значењу ‘бацање, обарање итд.’, а затим *nomen instrumenti* ‘оно што се баца, обара, ваља (забада)’” (Влајић-Поповић 2007: 75).

У рјечничкој грађи можемо наћи и додатне доказе који потврђују реалност апелативне варијанте *койор* на јужнословенском тлу. Тако према РСА: 333 овај лексем посвједочен је у Ресави (поуздано) и у Далмацији (по свему судећи код Павлиновића, који користи и варијанту *койар*). Са друге стране, треба имати извјесну резерву коју Будмани изражава у РЈА 5: 401 према облику *койорје* у Стулићевом рјечнику (примјер ексерпиран наводно из бревијара). Апелатив *койор*, *койора* налазимо и у бугарском језику (БЕР: 678–679). Питање, пак, творбе и варирања самогласника у суфиксу различито се поставља у зависности од тога да ли је **kot-* исконско словенска основа или рани иранизам (око чега се, како смо навели раније у раду, колебао и Трубачов у ЭССЯ: 199).

На основу свега реченог, са великим степеном вјероватноће можемо констатовати да коријен **kot-* припада словенском лексикону, словенској лексичкој маси. Сада нам се, међутим, ваља позабавити творбеним аспектом, који је, по нашем мишљењу, додатни доказ у прилог тези да је *койор* лексем словенског постања. Лексем *койор* настао је, по нама, додавањем форманта *-ор* (форманта за који, подсјетимо се, и Скок тврди да је суфикс) на творбену основу *кой-*. Не може, наравно, бити ни говора о томе да се ради о суфиксу *-ор* који налазимо у савременом српском језику, суфиксу који је „(...) у првом реду латински агентивни суфикс, чији су аломорфи *-їор*, *-аїор* и *-їїор*” (Клајн 2003: 247). У питању је прасловенски суфикс *-ор*, при чијем је издвајању у својству морфолошке јединице те врсте полазна тачка био реконструисани прасловенски лексикон. Овај методолошки поступак „(...) enables us to distinguish between those patterns of word-formation that can be attributed to Proto-Slavic, from those that became productive in individual Slavic languages, often by parallel development. Thus it can be shown that some nominal suffixes, which are quite common in some languages, cannot be posited for Proto-Slavic, because they are not found in the reconstructed etyma. Moreover, this approach makes it possible to distinguish between the inherited meanings associated with particular suffixes from those meanings that developed in the separate histories of individual Slavic languages” (MATASOVIĆ 2014: 16–17). У складу са поменутиМ Матасовићевим поставкама, можемо констатовати да суфикс **-orь* < **-ara-*

(и *-arъ < (*-āra) спада у скупину суфикса који се могу везати за период трајања прасловенског језика и да рефлектује творбени модел који је постојао у прасловенском језику. Матасовић о суфиксу -orъ каже сљедеће: „This is a rare suffix, found in only a handful of items, parallel to *-erъ, *-era” (2014: 154). Затим наводи примјере лексема творених овим суфиксом: „PSl. *gōvor* ‘talk’ (OCS *govorъ*, Ryss. *gōvor*, Croat. *gōvōr*, ESSJa VII: 76–7). The root is **gowH-* > Gr. *gōos* ‘weeping’, Skr. *jōgove* ‘call, invoke’, OHG *gi-kewen* ‘call’, IEW 403.; PSl. **stoborъ* ‘pole, pillar’ (ORyss. coll. *stoborije* ‘a row of pillars’, Croat. arch. *stōbōr* ‘courtyard’, Vasmer III: 16), identical to Lith. *stã baras* ‘dry wooden pole’ (a loanword from Slavic?). From the same root as Goth. *stafs* ‘stick’; Croat. dial. *smogor* ‘splinter’, Pol. dial. *smogorz* ‘turf’ may go back to **smogorjъ*, with the suffix *-orjъ added to the root **smag-*, in ablaut with **smęg-* found in ORyss. *osmegnuti* ‘blacken’, cf also ORyss. *smaga* ‘fire’, Lith. *smógos* ‘thirst, dryness’ (Kurkina 1992: 73). In Croat. dial. (Kajk.) *smògur* ‘pine tree’ we may have the suffix *-urъ. The lengthened grade *-arъ (-arъ) < *-□r(j)a- is found in PSl. **komarъ*, **komarъ* (CSl. *komarъ*, *komarъ*, Slov. *komár*, Gen.sg. *komárja*, Ryss. *komár*, Cz. *komár*, ESSJa X: 169), from the root **kem-/kom-* (OPr. *camus* ‘bumble bee’, Lith. *kamãnė* ‘wild bee’, Germ. *Hummel* ‘bumble bee’, IEW 556). It also appears to be attested in PSl. **košarъ*, **košara* ‘sheep-fold, basket’ (Russ. dial. *košara*, Cz. *košár* ‘enclosyre’, Croat. *kōšara* ‘basket’, ESSJa XI: 183–186), which is clearly derived from **košъ* ‘basket’ (OCS *košъ*, Croat. *kōš*, Pol. *kosz* etc.)” (стр. 154–155).

Андре Вајан наводи већи број лексема деривираних суфиксом -orъ: „Suffixe -orū. — En dehors de *vŭtorŭ* « deuxième », de *kotoryi* « lequel » et des nombres collectifs de la série de *četvoro*, on a l’adjectif: slavon. *matorŭ* et v. sl. mater- dans *materištvo* « vieillesse »; r. *materój* « grand, gros » et ukr. *máteryj* « avancé en âge », s.-cr. *mātor* « vieux » et bulg. *mátor*, slov. *matôr* (v. tch. *matornyj*): l’aspect est d’un dérivé thématique de l’athématique mater- « mère », comme *nestera* « nièce »; l’évolution du sens est semblable à celle de lat. *māteriēs* « matériau, matière », sur *māter* désignant la « branche mère » et le tronc de l’arbre. On doit avoir un adjectif **bręgorŭ* dans le moyen-bulgare *bręgoryę* « oiseaux de rivage », bulg. mod. *bregár* et s.-cr. *bregŭnica* « hirondelle de rivage ». Les substantifs en -orŭ sont en vieux slave et dans les langues anciennes: v. sl. *avorŭ* dans l’adjectif *avorovŭ* « de platane » (§ 962), s.-cr. *javor* « érable », r. *javor* « platane, érable des montagnes », etc.: emprunt au germanique, v. h. a. *āhorn*, avec un remaniement en slave par étymologie populaire sur le thème av- de *aviti* « manifester »; v. sl. *govorŭ* « bruit, rumeur », verbe *govoriti* [sic], r. *gōvor* « le parler » et de même dans les autres langues (§ 818), sauf pol. *gwar* (§ 1128), sur thème **gu-*, *gov-*; slavon *kosorŭ* « faux », s.-cr. *kōsor*, etc. (§ 1119): sur *kosa* « faux », mais r. *kosýr* « couperet » (§ 1131) peut être sur *kosój* « (couteau) courbe »; v. sl. *mrakorŭ* « brouillard », ou -ora, dans un exemple d’Athanasie, III, chap. 42, *vŭ mrakorě sŭšte* σκοτοδιωίντες, élargissement de *mrukŭ*, cf. s.-cr. *tmōra* (§ 1125); slavon *stoborŭ* « colonne », *stoborije* (XIe s.) « colonnade » (§ 925), s.-cr. dial. *stōbor* (*stōbor*) « enclos entouré de pieux », bulg. *stobór* « palissade, grille », et slov. *stebér* « colonne » (§ 1115), et s.-cr. *stābar* « tronc, arbre » variante de *stāblo*, qui souligne un parallélisme avec v. sl. *stīblo* « tige » (§ 1052); en baltique lit. *stābaras* « branche d’arbre sèche », sur *stābas* « poteau, colonne », *slėbėli-s* « être raide », lette *stėbs* « mât »; en germanique v. isl. *stafr* « bâton, poteau », v. h. a. *stabēn* « être

raide »; slavon et v. r. *toporŭ* « hache », r. *topór*, gén. *toporá*, pol. *topór*, slov. *tôpor*, etc.: emprunt à un iranien **tapara-*, comme l'arménien *tapar*. Un autre emprunt est: v. sl. *mramorŭ* (J. Ex.) « marbre », r. *mrámor* et v. r. *moromorŭ*, etc., au grec μάραρος. Pour le slavon *lěvorŭ* « plante vénéneuse », c'est sûrement le grec ἑλλέφορος non traduit et altéré.

Dans les langues slaves. — Peuvent être anciens aussi : slov. *búhor* « bulle d'eau », sur bux- « s'enfler » (§ 759), qui se retrouve dans tch. *bouchoř*, dial. *bouchor*, comme variante de v. tch. *puchr* « fruit gâté » (§ 1115); tch. *hrachor* « gesse », s.-cr. *gráhor* « vesce, gesse », slov. *gráhor* (et *-ora*), élargissement de s.-cr. *gráh*, etc. « pois »; bl.-r. *mótor* « corde » et r. *motýr'* « tringle » (§ 1131), sur r. *motát'* « pelotonner »; et ukr. *motóryj* « habile » pour r. *motórnyj*, tch. *nemotornýj* « maladroit »; tch. *sochor* « levier » comme r. dial. *sohír'* « étai du coutre de l'araire », élargissement de v. sl. *soha* « araire ».

Isolément dans chaque langue slave, on a: pol. *słepor* « pilon », élargissement de *stępa*, all. *Stampfe* (§ 764) ; — *komor* « moustique » pour *komarŭ* (§ 1128); — *znachor* « devin, guérisseur », du russe *znáhár'*, v. r. *znanorŭ* (§ 1126); tch. *bachor* « panse », voir *bachoř*; slov. *bódor* « piqûre »; *smogór* « loupe des arbres » et « bouton de chaleur », sur une variante *smog-* du thème *smag-* (§ 787); *studòr* (gén. *-óra*) « sol peu profond »; *žlámbor* « creux dans un arbre, maladie du bois »; et *blágor* « vœu de bonheur », qui est la locution *blágor* — *blago že* (§ 16) « bonheur à » substantivée; la distinction est précaire en slovène entre le type sur *-or*, gén. *-ora* et le type mouillé *-or*, gén. *-orja* (§ 1126), et l'on a: *mrámor* « courtillière » et « scrofule », gén. *-ra*, et var. *brámor*, gén. *-rja*; *sivôr* « homme aux cheveux gris », et fém. *sivôra*, et *suhôr* « homme maigre », gén. *-rja*; s.-cr. *lâhor*, *lâhōr* « brise », et verbe *lahóriti*, sûrement sur le thème *lah-* de *lahk-*, d'où *lâk*, slov. *lâhk-*, v. sl. *līgŭkŭ* « léger » (§ 986); *mŕmōr* « murmure », verbe *mŕmoriti*; *plijěvor* « ce qu'on sarcle, mauvaise herbe », sur *plijěvĕ-*; *pŭhor* « cendre légère » (*pŭhati* « souffler »); *šŭškor* « feuillage sec » (*šŭškati* « bruire »); *žâmor* « murmure, bruissement », verbe *žâmoriti*; *žŭbor* « susurrement » et *žŭber*, verbe *žŭboriti* et *žŭberiti*, sur un thème expressif à variante *žup-* dans v. sl. (J. Ex.) *župelĭčĭ*, *župelica* « scarabée »; — *plŭjenor* « plongeon », oiseau, *tŭmor* « rocher », inexpliqués; *trâtor* « amarante », sans doute emprunt à ital. *tartaro* « tartre » et « lie-de-vin », désignant la couleur rouge pourpre de la fleur. En serbo-croate, *-orŭ*, *-or*, et *-orĭ*, *-orj-* (§ 1126), sont complètement confondus" (VAILLANT 1974: 647–649).

Премда деривација именица прасловенским суфиксом *-orŭ* није стриктно предмет овог рада, сматрамо да се поменути лексемима изведеним суфиксом *-or* може придружити и лексем *loŭor* у свом примарном значењу 'уређено мјесто у природи на којему привремено бораве истраживачи, планинари, војници и др.' (VRHSJ 2015: 672). Држимо да је тумачење како је *loŭor* „(...) posuđeno iz aust.-bav. dijalekta (usp. njem. *Lager*) < stvnj. *Legar*, što je izvedeno od pgerm. **legja* 'ležati' < **leg^h*" (ERHJ 2016: 562) неадекватно и да се *loŭor* без проблема може извести словенским лексичко-граматичким средствима: додавањем прасловенског суфикса *-orŭ* на творбену основу коју чини словенски лексем-коријен *loĭ-* 'лежај, легало'. Буквални смисао лексема *loŭor* био би, дакле, 'мјесто, простор за лежање', од чега је само један семантички корак до денотата 'уређено мјесто у природи на којем привремено борави одређена група људи'.

Сматрамо да је по истом творбеном моделу као и лексеми *ѿовор*, *сѿѿобор*, *мракор*, *шушкор*, *блаѿор*, *лоѿор* итд. – додавањем суфикса *-ор* на творбену основу различитог типа – настао и лексем *коѿѿор*. Конкретно: на коријен *коѿѿ-* – за који у историјскојезичној фази кад настаје топоним *Коѿѿор* морамо претпоставити денотат што га Ј. Влајић-Поповић номинује као **kotъ V*: ‘колац, мотка, брвно’ (2007: 73) и који је поствербал од глагола **kotiti* ‘бацати, ваљати’ – додаје се суфикс *-ор*. Тај дериват – дакле *коѿѿор* – првобитно имао би значење које апроксимативно можемо одредити као ‘простор заграђен моткама/колцима/брвнима’. Коријен *коѿѿ-*, са неким другим суфиксима, дао је у историји штокавштине, како смо видјели, низ лексема чији су денотати различите врсте ограђених простора: ћелија/мала соба, стаја (за свиње), дрвена преграда за козе или овце, преграда у штали за младунце, заграда у ријеци за лов рибе, територија, срез (котар) итд. Све указује на то да је метонимијски трансфер ‘колац, мотка’ → ‘ограда’ → ‘простор унутар ограде’ био одлучујући за формирање првобитног смисла топонима *коѿѿор*, који бисмо, како смо већ нагласили, могли формулисати одредницом ‘простор омеђен оградом од мотки/колаца’.

У овој тачки коначно можемо формулисати нашу хипотезу о постанку топонима *Коѿѿор*. Сматрамо да су Словени, дошавши на простор данашњег Котора, ту затекли град који се звао *Cattarum*: топоним модус чијег је постанак, по нашем мишљењу, тачно описао Антун Мајер (при чему, понављамо, треба бити опрезан и суздржан са приписивањем коријена **kattaro-* неком палеобалканском језику). То романско *Cattarum*, како смо показали раније у раду, регуларним фонолошким развитком могло је дати словенско *Коѿѿор*. Процес тог фонолошког развоја од *tà Декáтера* до *Кòѿѿор* до у најситније детаље описује проф. Георг Холцер: „*Lat. Ca.ttarum* (Pop Dukljanin, v. Mošin Dukljanin 76 odnosno 80: *in culfo de Cattaro, Decatarum*) > III u rom. **Kattaru* (usp. tal. *Cattaro*) > slav. **Kataru* > II **Katgru* > **Kotgru* > **Kotgrъ* > **Kotgrъ* > **Kotgr* > hrv. *Ko.tor*, gen. *Ko.tora*; čak. *Kotōr*, gen. *Kotōra*” (HOLZER 2011: 115). Ово преузимање романског назива за град, уз словенску фонолошку модификацију романских вокала, могло је бити – и највјероватније је и било – додатно подржано постојањем у језику Словена лексема *коѿѿор*, који је (такође) денотирао неку врсту заграђеног простора. Тако је топоним *Коѿѿор*, по нашем мишљењу, настао као резултанта два конвергентна процеса који су употпунили један други у учвршћењу овог назива за град – фонолошки исход словенске трансформације романског назива за град поклопио се са словенским лексемом истог фонетског састава и денотата који најупштеније можемо фиксирати као ‘нека врста ограђеног простора’: денотата који је семантички био близак представи утврде, што је тадашњи Котор свакако морао бити.

Хипотезу да је топоним *Коѿѿор* могао настати на начин који смо описали потврђује и један историјски податак који је изнио Слободан Чаче (а ми смо га већ поменули раније у раду). Чаче, наиме, наводи да се словенски лик *Коѿѿор* јавља од XIII вијека. То значи да је тај гласовни лик морао постојати макар један вијек – а сасвим сигурно и више вијекова – прије него што се први пут појавио у писаним изворима, а то је вријеме кад су Словени већ увелико били присутни и живјели на територији данашњих Котора и Боке Которске. То је истовремено и период у којем из историјских извора нестаје град Акрувиј,

који је од времена антике постојао на подручју данашњег Котора. И овај историјски податак (нам) на неки начин свједочи да су Словени прије XIII вијека – највјероватније непосредно по доласку на простор Боке Которске – преузели романски назив за Котор и адаптирали га свом фонолошком систему. Тај процес, са друге стране, био је подржан егзистирањем у језику словенских досељеника лексема *koī̄or* истог гласовног састава и значења које се такође односило на неку врсту заграђеног простора.

Ако је наше тумачење поријекла и смисла топонима *Koī̄or* тачно, онда оно говори о једном више него занимљивом и плодносном сусрету двије културе и два различита језика, који, у далекој прошлости, коријене у заједничком (индоевропском) прајезику. У називу *Koī̄or* стопиле су се, заправо, двије варијанте метонимијске екстензије индоевропског коријена **kat-*: палеобалканско-романска (назовимо је тако са извјесном резервом), која је еволуирала до денотата 'утврда', и словенска, коју – у вријеме кад су Словени стигли на простор Боке Которске – (најмање непрецизно) можемо фиксирати уопштеним денотатом 'заграђени простор за одређену намјену, нека врста заграђеног простора'. Другим ријечима, можемо резимирати овако: Котор је, на неки начин, топоним-гачка сусрета два правца семантичке трансформације коријена **kat-*: једног (палеобалканско-романског) – семантичке еволуције коријена **kat-* која је темељно обликовала смисао овог топонима – и другог (словенског), чији је резултат фунгирао као својеврсна семантичка потпора оном првопоменутом, тј. као комплементарна саставница уобличења данашњег назива за централни бокељски град.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БЕР: *Български етимологичен речник*, 2. Софија: Издаелство на БАН, 1979.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков* (ред. О. Н. Трубачев) 11. Москва: Издательство „Наука”, 1984.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*, 2. *Суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2003.
- Лома, Александар. Старосрпска топономастичка грађа у Миклошичеву нацрту словенске ономастике. Јасмина Грковић-Мејџор, Александар Лома (ур.). *Miklosichiana bicentenallia. Зборник у част 120. годишњице рођења Франца Миклошича*. Београд: САНУ, 2013, 187–225.
- РСА: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, 10. Београд: Институт за српско-хрватски језик, 1978.
- Скарић, Владислав. О географској номенклатури Босне и Херцеговине. *Гласник Српској географској друштва* 12 (1926): 30–53.
- Влашић-Поповић, Јасна. Псл. **kotiti/*katati* и **kotъ/*katъ* – трагови *-a-* вокализма на словенском југу. Александар Лома (ур.). *Словенска етимологија данас*. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 2007, 67–83.

*

ЋАЋЕ, Slobodan. Promjene u naseobinskom sustavu kasnorimske Dalmacije. *Folia onomastica Croatica* 7 (1998): 23–40.

ЋУЛИЋ, Gracijela. *Ime – znak života*. Kotor: Pomorski muzej Crne Gore, 2009.

EDSIL: Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill, 2008.

- HOLZER, Georg. *Glavovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011.
- КАТИЋИЋ, Radoslav. *Ancient Languages of the Balkans, vol. I*. Hague – Paris: Mouton, 1976.
- ЛОМА, Aleksandar. Serbisches und kroatisches Sprachgut bei Konstantin Porphyrogenetos. *Зборник радова Визанџолошког инџитутуџа XXXVIII* (1999/2000): 87–161
- МАТАСОВИЋ, Ranko. *Slavic Nominal Word-Formation*. Heidelberg: Universitatverlag Winter, 2014.
- ERHJ: Ranko Matasoviћ, Tijmen Pronk, Dubravka Ivšić, Dunja Brozoviћ Ronћeviћ. *Etimološki rjeћnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016.
- MAYER, Antun. *Catarensia*. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 1 (1954), 5–109. <<https://hrcak.srce.hr/83730>> 03.02.2022.
- RJA: *Rjeћnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 20, 3. petoga dijela. Zagreb: JAZU, 1900.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rjeћnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II. Zagreb: JAZU, 1972.
- VAILLANT, Andre. *Grammaire comparee des langues slaves, Tome IV: La formation des noms*. Paris: Editions Klincksieck, 1974.
- VRHSJ: Jojiћ, Ljiljana, Anuška Nakiћ (ur.) *Veliki rjeћnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 2015.

Miomir Aboviћ

ORIGIN AND SENSE OF TOPONYM *KOTOR*

S u m m a r y

The proposed paper is an attempt to solve the mystery of the origin and sense of the toponym *Kotor*. The first linguist to make a significant step in this direction was the Croatian Indo-Europeanist Antun Mayer in his work *Catarensia* from 1954. His theory presented in this paper was supplemented, less than half a century later, by another Croatian linguist: Slobodan aće. The essence of the Mayer-aće hypothesis (as we have nominated it here) is that: a) in the formal sense *Kotor* originates from the Romance *Catarum*; b) there is, in lexeme *Catarum*, an Indo-European root **kat-*, for which Mayer and aće assume a semantic shift from the original ‘knit’ over the meaning ‘fence’ to the denotation ‘fortified place’. The above mentioned Mayer-aće hypothesis – with the exception of aće’s explicit attribution of the root **kat-* to the Illyrian language – is in principle plausible and acceptable. On the other hand, the semantic development of the root **kat-* in Serbian could have functioned as a kind of support for what was stated in the Mayer-aće hypothesis about the origin and sense of the toponym *Kotor*.

ЈУ Градска библиотека Тиват
Луке Томановића 4, 85320 Тиват, Црна Гора
abovimiomir055@gmail.com

(Примљено: 20. јуна 2022;
прихваћено: 10. новембра 2022)